

УДК 811.112.2:81'373

КОНЦЕПТ GELD У НІМЕЦЬКОМОВНІЙ НАУКОВІЙ КАРТИНІ СВІТУ

Наталія МАКАРЕНКО (Житомир, Україна)

Статтю присвячено способам репрезентації лексичної номінації концепту GELD у науковій картині світу німецької мови. Проаналізовано еволюцію знакової природи та етимологію поняття «гроші»; виділено понятійні компоненти концепту GELD, детерміновані у відповідному науковому дискурсі (філософія, теологія, економіка, соціологія). Матеріалом дослідження послуговували фрагменти текстів відповідного наукового дискурсу.

Ключові слова: *концепт, концептуалізація, наукова картина світу, понятійний компонент.*

The article is dedicated to the ways of representation of the lexical nomination of the concept GELD (MONEY) in the scientific picture of the world in German. The evolution of the sign nature and the etymology of the notion «money» are analyzed; the notional components of the concept MONEY determined in the proper scientific discourse (philosophy, theology, economics, sociology) are selected. The material of the research is text fragments of the proper scientific discourse.

Key words: *concept, conceptualization, scientific picture of the world, notional component.*

Питання співвідношення мови з об'єктами дійсності набувають особливої актуальності в період посилення тенденцій глобалізації, що в цілому призводить до певних змін у менталітеті етносів, світосприйнятті і вербалізації життєвого досвіду. Сучасний етап вивчення мовної свідомості, вербального образу світу набуває широкого значення.

Сприйняття, категоризація та концептуалізація навколишньої дійсності мовною особистістю починається з осмислення явищ навколишнього світу, організованих у ньому об'єктів та з визначення місця людини в системі цих об'єктів. Результатом таких процесів є виникнення концептів. Для лінгвістичних праць кінця XX століття (Н.Д. Арутюнової, О.С. Кубрякової, Р.М.Фрумкіної, Ю.С.Степанова та А.Вежбицької) типовим є визначення

концептів як наборів смислів, якими оперує людина у процесі своєї ментальної діяльності та пізнання світу.

Концепт GELD є фрагментом картини світу і займає одну з основних позицій в системі національних цінностей. Гроші є невід'ємною частиною нашого життя і необхідною його складовою. Ставлення до грошей змінюється на фоні перетворень, що відбуваються у суспільстві. Саме тому актуальною проблемою для мовознавців є вивчення способів позначення цієї сфери мовними засобами, а також виявлення через ці засоби особливостей даної понятійної сфери, оскільки в самому слові і в його вербальній дефініції фіксуються результати когнітивних зусиль людського розуму [6, с. 50-52]. Концепт GELD відображає складну систему не тільки матеріально - грошових відносин, але і дає змогу побачити систему духовно - моральних і морально - етичних цінностей людського суспільства в цілому, і духовного світу окремої особистості.

Метою даної статті є аналіз об'єктивації концепту GELD та виділення його понятійних компонентів у німецькомовній науковій картині світу.

Концепт GELD функціонує як науковий концепт в межах різноманітних наукових парадигм. Головним семантичним виміром наукових концептів в цілому є їх понятійний компонент, тому конструювання концепту у науковій свідомості повинно відбуватися з урахуванням системи понять відповідної науки [4, с. 76].

Понятійний компонент концепту GELD як наукового концепту детермінується науковим дискурсом, який, в свою чергу, є реалізацією наукової свідомості. Дослідження грошей у вигляді сукупності німецькомовних текстів з філософії, теології, економіки, соціології, політології та інших дисциплін формують науковий дискурс, тематична визначеність якого фокусується на виявах, ознаках, характеристиках, проблемах та ролі в житті людини грошей. Сукупність отриманих даних про гроші в межах цих наук утворює фрагмент німецькомовної наукової картини світу.

Наукові знання про гроші суттєвим чином відрізняються від уявлень про гроші пересічних носіїв німецької мови, адже у природній мові відображається донаукова (наївно-мовна) картина світу [5, с. 79–82]. Мовна картина світу протистоїть науковій картині тією мірою, якою лексичне значення слова протистоїть поняттю, енциклопедичному визначенню [2, с. 58]. Водночас, саме лексичне значення, зафіксоване у словнику, є тим змістом, який люди мають на увазі, вживаючи слово.

Лексикографічні джерела сучасної німецької мови транслюють наступну дефініцію концепту:

1. (ohne Plural) vom Staat herausgegebenes Mittel zum Zahlen in Form von Münzen und Banknoten, die man dazu benutzt, um etwas zu kaufen, oder die man bekommt, wenn man etwas verkauft. [9, с. 543]
2. (Plural) (zu einem bestimmten Zweck zur Verfügung gestellte) größere Geldsumme. [11, с. 326]

Компонентний аналіз наведених дефініцій показує, що зміст поняття та його об'єм виявляють наступні семи:

- форма існування (монети та банкноти);
- функція (засіб платежу, міра вартості при купівлі–продажу);
- кількість (сума).

Концепт GELD як фрагмент німецькомовної наукової картини світу на мовному рівні відтворюється лексемою *Geld*, що має великий термінологічний потенціал. Смислові компоненти концепту GELD варіюються в залежності від наукової парадигми, в якій він функціонує. Концепт GELD в німецькомовній науковій картині світу конденсує знання та досвід про світоглядні засади, норми поведінки, культуру, соціально-економічні та політичні процеси в суспільстві.

Історичне буття грошей можна розглядати як еволюцію їхньої знакової природи, процес абстрагування та ідеалізації, перехід від тотожності знакової форми та смислового наповнення в натуральних грошах до перетворення сучасних грошей у віртуальну реальність. При цьому в усе більш адекватній

формі виявляється соціальна природа грошей як феномена культури. У процесі еволюції грошей можна виділити такі етапи [3, с. 213]:

1) Виникнення та розвиток ненасильницьких форм обміну матеріальними цінностями між людьми: дарування; перетворення одnobічного акту дарування на двобічний; виділення конкретних пар продуктів, які обмінюють; поява натуральних грошей.

2) Поява монетних грошей як граничного рівня репрезентації організованої суспільної волі у сфері обміну товарів

3) Виникнення банкнот, зроблених з паперу, але розмінних на золото – фізичне відділення у просторі і часі знаку – паперу, засвідченого певним законним чином – від його значення, тобто золотого забезпечення.

4) Кінець світової валютної системи, заснованої на золоті, відмова від золотого забезпечення паперових грошей і перехід до забезпечення соціального – довіри до здатності держави контролювати стихію ринкових процесів.

5) Поява електронних грошей та кредитних карток. Гроші втрачають предметно-чуттєву форму, перетворюються в інформацію в чистому вигляді, як упорядкована знакова система, призначення якої – задавати алгоритм, порядок, матрицю функціонування метасистеми економічного життя. Інформація перетворюється у субстанційну основу сучасної економічної реальності.

У фокусі загальнофілософських досліджень концепт GELD репрезентується як система опозиції БІДНІСТЬ-БАГАТСТВО. Ще у IV столітті до Різдва Христового Платон у трактаті «Закон» розглядав питання співвідношення багатства і бідності. Арістотель (384 – 322 роки до н. е.) у праці «Політика» теж говорить про проблему бідності та багатства. За Арістотелем, переважання одного з цих елементів визначає відповідну форму державного устрою [1]

Вважається, що вперше цілісну систему поглядів щодо проблеми розподілу грошових доходів, явищ бідності і багатства сформулювали представники класичної політекономії – А. Сміт, Д. Рікардо, Д. Мілль, Т. Мальтус. Вони вважали, що бідність і багатство є логічним наслідком

індустріального розвитку, а розподіл доходів між різними класами визначає розподіл власності. А. Сміт вважав, що заробітна платня збільшуватиметься в міру зростання національного багатства, і це сприятиме підвищенню добробуту [1]. Через призму історії змінювались матеріальні цінності людства. Так, у XX столітті розпочинається комерціалізація суспільства, гроші та матеріальні блага відіграють все більш значну роль у визначенні соціального успіху «*Neureichen*»/ «*нових багатіїв*». У сучасному суспільстві поняття гроші (*Geld*), багатство (*Reichtum*), прибуток (*Gewinn/Profit*), винагорода (*Lohn*), добробут/благополуччя (*Wohlstand*) стають нероздільними.

Дослідження ГРОШЕЙ у світлі теологічних досліджень, які експлікують власне загальнофілософське розуміння даного концепту, свідчить про те, що найвище благо – це багатство духовне: *Uns wird Leid zugefügt, und doch sind wir jederzeit fröhlich; wir sind arm und machen doch viele reich; wir haben nichts und haben doch alles*, тобто бути здатним збагачувати інших [10, с.87].

Активно в сучасній німецькій мові у сферу політики проектується релігійні характеристики грошей; гроші можна сприймати як «всемогучого Бога» (*der allmächtige Gott, der Proteus*): *Jetzt ist eben Geld für uns der Liebe Gott* [7, с. 73]; «*Das Geld ist der tausendgestaltige charakterlose Proteus, der sich in alles zu verwandeln vermag*» [7, с. 75], або ж «Божим благословенням» (*ein Gottes Segen*) і відповідно можуть слугувати добрим справам: *Im Vorgefühl des Geldsegens verbringen Maximilian und Lea leidenschaftliche Stunden auf Gomera* . Існує також інша думка на природу «грошей», які сприймаються як дещо гріховне: *Im Mittelalter fiel Geld in Ungnade... Geld wurde in zunehmendem Maße als dämonisch dargestellt. Viel Geld ist große Sünde, aber wenig Geld ist noch größere*. [7, с. 43]

На згадку про папські індульгенції, коли в Середньовіччя римо-католицька церква відпускала гріх за невелику винагороду, у словниках німецької мови зберігаються вирази, в яких мова йде про те, що гроші очищають людину від всіх гріхів, роблять її вільною, а відсутність грошей у

свою чергу заважає бути набожним: *Geld kann den Sünder ledig machen, wo kein es ist, stehen böse die Sachen. Wer kein Geld hat, dem hilft nicht, dass er fromm ist.*

Із позицій економіки, гроші визначаються як майно, майнові цінності, які можуть бути прийняті для покриття зобов'язань у зв'язку з умовами ринку або юридичного зобов'язання кредитором: *Geld oder Zahlungsmittel sind Aktiva, die aufgrund von Marktkonvention oder gesetzlicher Verpflichtung vom Gläubiger zur Abdeckung von Verbindlichkeiten angenommen werden* [8, с. 147]. Головними функціями грошей є розрахункова (Rechenmittelfunktion), збереження вартості (Wertaufbewahrungsfunktion), та функція засобу обміну (Tauschmittelfunktion des Geldes). Понятійний компонент концепту ГРОШІ у такій інтерпретації визначається як самостійна дія, що має параметри видимості та кількості.

Соціологічна теорія розглядає гроші не лише як простий засіб обміну товарів, вони слугують власне товаром, який сам може вести торгівлю, купувати: *Geld ist die beste Ware, sie gilt Sommer und Winter. Geld kauft das Land. Geld ist weit mehr für uns als ein einfaches Tauschmittel. Es kann soziale Defizite kompensieren und steht für die Anerkennung unserer Arbeit* [12]. Ґрунтуючись на результати проведеного семінару «Soziologie des Geldes» [12] можна визначити понятійний концепт GELD як культурне досягнення (kulturelle Errungenschaft), самоціль (Selbstzweck), узагальнений засіб комунікації (generalisiertes Kommunikationsmedium), соціальна конструкція (als soziale Konstruktion).

Економічна сила «грошей» надає їм статус високого соціального стану, привілейованого стану в суспільстві, шляхетного походження: *Geld ist Adel, Geld ist ohne Tadel. Geld macht jeden, der es hat, adlig: Das Geld gehört den Menschen, aber kann auch Leute verführen: Geld ist des Volkes Recht* [13]. Той факт, що гроші заробляються людиною в її професійній діяльності, відображений у висловах, які вказують на зв'язок грошей з професіями, мистецтвом, наприклад: *Geld lehrt Künste. Geld macht aus Vogelscheuchler Grazien. Geld macht schöne Leute.*

Отже, в німецькомовній науковій картині світу концепт GELD сприймається як нерозчленована, емпірично задана сутність, аналіз якої

проводиться за допомогою певного науково-поняттєвого апарату. Досліджуваний концепт може експлікуватись за допомогою опозицій «бідність - багатство» (філософія), «гріховне начало – Боже благословення» (теологія); йому надається функція самостійної дії (економіка) та значення культурного досягнення, соціального конструкту (соціологія). Пройшовши еволюцію своєї знакової природи, досліджуваний концепт посів місце універсальної ланки між об'єктами економічних відносин, виконуючи не лише функцію обміну, а й став показником соціальної значущості речей, виступаючи тим самим як інформаційний інструмент у соціальній комунікації людства.

Враховуючи безпосередній зв'язок між механізмами номінації і когнітивними процесами мисленнєвої діяльності мовця, перспективним вважаємо вивчення процесу об'єктивації концепту GELD у наївній картині світу німецької мови.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Апресян Ю.Д. Избранные труды: В 2-х т. / Ю. Д. Апресян – М.: Языки Русской культуры. – 1995. – Т.1. – 472 с.; Т.2 – 767 с.
2. Воркачев С.Г. Методологические основания лингвоконцептологии / С. Г. Воркачев // Теоретическая и прикладная лингвистика. Межвузовский сборник научных трудов – Воронеж. – 2002. – № 3. – С. 79–95.
3. Мазараки А. Философия денег / А. Мазараки, В. Ильин. – К.: Киевский национальный торгово-экономический университет, 2004. – 718 с.
4. Карасик В.И., Слышкин Г.Г. Лингвокультурный концепт как единица исследования // Методологические проблемы когнитивной лингвистики: Сб. науч. тр. / Под ред. И.А. Стернина. Воронеж, 2001. С. 75 - 80.
5. Урысон У.В. Языковая картина мира и лексические заимствования / У. В. Урысон // Вестник языкознания. – 1999. – №6. – С.79–82.
6. Фенько А. Б. Проблема денег в зарубежных психологических исследованиях // Психологический журнал / А. Б. Фенько. – 2000. – Т. 21 № 1. – С. 50–62.

7. Boundy D. Wenn Geld zur Droge wird: Kriesen zwischen Soil und haben. □ Frankfurt am Main, New York: Campus Verlag, 1997. 261 S.
8. Dr. Gablers Wirtschafts-Lexikon: Erster Band, 9. Neubearbeitete Auflage, Springer Fachmedien Wiesbaden GmbH, 2013, □ 1679 S.
9. Duden – Deutsches Universalwörterbuch / Hrsg. von G. Drosdowski. – Mannheim, Leipzig, Wien, Zürich: Dudenverlag, 1989. – 1816 S. 54
10. Iskos A., Lenkova A. Lesestoffe zur deutschen Lexikologie / A. Iskos, A. Lenkova. Leningrad, 1975, □ 235 S.
11. Langenscheidt Großwörterbuch Deutsch als Fremdsprache / Hrsg. von Prof. Dr. Götz, Haensch, Wellmann. – Berlin, München: Langenscheidt Verlag, 2008, – 1307 S.
12. Seminar VM1 «Soziologie des Geldes», Hamburg, 2007/08 unter der Leitung von Pr. Jürgen Bayer. – Режим доступу: http://wirtsoz-dgs.mpifg.de/dokumente/beyer_sozgeld_wise0708.pdf
13. Soziologie «Die Macht des Geldes» Dienstag, 24.03.2009, 06:15 von FOCUS-Online-Autorin Stefanie Reiffert. □ Режим доступу: http://www.focus.de/wissen/mensch/tid-13722/soziologie-die-macht-des-geldes_aid_382390.html
14. Springer für Professionals, digitale Fachbibliothek. – Режим доступу: <http://wirtschaftslexikon.gabler.de/Definition/geld.html#erklaerung>

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Наталія Макаренко □ аспірант 1-ого року навчання кафедри англійської філології та перекладу Житомирського державного університету імені Івана Франка.

Наукові інтереси: когнітивна лінгвістика, лінгвоконцептологія, психолінгвістика.